

politycznych w Bułgarii lat 1987–1989 – podjął próbę udowodnienia tezy, iż zupełny brak dbałości władz o ochronę środowiska (skutkujący ogromnym jego zanieczyszczeniem) był jednym z powodów rozpoczęcia przemian politycznych w Bułgarii pod koniec lat osiemdziesiątych XX w.

Na zakończenie drugiego dnia obrad referaty kolejno wygłosili: prof. Mikołaj Cimbajew z Uniwersytetu Moskiewskiego – prezentując *Spuściznę Włodzimierza Sołowiowa i jej wpływ na rozwój Rosji w XX w.*; prof. Tadeusz Jałmużna z Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ, który omówił główne tezy i uwarunkowania reform oświatowych przeprowadzonych w Polsce w latach 1932, 1961, 1999 (*Udział teorii pedagogicznej w polskich reformach oświatowych w latach 1932–1999*) oraz dr hab. Rafał Stobiecki z IH UŁ, przedstawiając w bardzo interesującym wystąpieniu (*Jeszcze raz o fałszywej historii jako mistrzyni fałszywej polityki. Kilka refleksji na temat historiografii polskiej końca XX w.*) poglądy Józefa Szujskiego wyrażone w *O fałszywej historii jako...* w zderzeniu z poglądami współczesnych historiografów.

Obrady VI Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Europa w XX wieku* podsumował i zakończył prof. Edward Wiśniewski. Dziękując wszystkim referentom, gościom i słuchaczom, wyraził na pożegnanie nadzieję, iż współpraca pomiędzy UŁ a Uniwersytetem im. Łomonosowa będzie kontynuowana i że – zgodnie z oczekiwaniami – za dwa lata kolejne spotkanie odbędzie się w Moskwie.

BEATA SZUBTARSKA
Uniwersytet Łódzki

Sprawozdanie z sesji naukowej *Polska a Syberia. Spotkanie dwóch światów*

W dniach 1–2 marca 2001 r. w Centrum Szkoleniowo-Konferencyjnym Uniwersytetu Łódzkiego w Łodzi przy ul. Rogowskiej 26 odbyła się międzynarodowa sesja naukowa, zorganizowana staraniem Katedry Archeologii Historycznej UŁ, Zakładu Etnologii Polski i Europy UŁ, Archiwum Państwowego w Płocku oraz Komisji Syberyjskiej Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN. Honorowy patronat objął nad nią wiceprezydent Łodzi – Sylwester Pawłowski. Powitania gości

i referentów oraz otwarcia sesji dokonał prodziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ i zarazem kierownik Katedry Etnologii UŁ – prof. dr hab. Władysław Baranowski. Przypomniął, że choć Syberia kojarzy się Polakom głównie jako miejsce zsyłek, to przecież wnieśli oni w jej rozwój gospodarczy, kulturalny i naukowy bardzo poważny wkład. Z tego powodu właśnie ta problematyka będzie przedmiotem zainteresowania uczestników łódzkiej sesji. Następnie przemawiał prorektor UŁ – prof. dr hab. Wiesław Puś. Witając w imieniu kolegium rektorskiego zebranych, wyraził satysfakcję i radość, że ta konferencja odbywa się w Uniwersytecie Łódzkim. Przekazał im podstawowe informacje o goszczącej ich uczelni oraz o środowisku gospodarzy, czyli o naukach humanistycznych w UŁ. Życzył wszystkim owocnych obrad i przyjemnego pobytu w Łodzi. Z kolei odczytany został list powitalny wiceprezydenta Łodzi – S. Pawłowskiego.

Część merytoryczną sesji porannej 1 marca 2001 r., której przewodniczył prof. dr hab. W. Baranowski, rozpoczęła dr Walentina Samsonowa [Narodowa Biblioteka Republiki Sacha w Jakucku]. Przedstawiła ona referat na temat: *O kolekcji książek polskich badaczy Jakucji w zbiorach Narodowej Biblioteki Republiki Sacha*. Początkowa część jej wystąpienia dotyczyła historii księżnicy narodowej Jakutów, jej organizacji i księgozbioru. Zasadnicze uwagi referentki były poświęcone omówieniu unikalnego w Jakucji zbioru publikacji w języku polskim. Stosunkowo najwięcej miejsca poświęciła dziełom zesłańców, którzy swymi badaniami rozślawili Jakucję – Wacława Sieroszewskiego, Edwarda Piekarskiego, Sergiusza Jastrzębskiego, W. Troszczańskiego, Mikołaja Witaszewskiego.

Wystąpienie dr Swietłany A. Pierminowej [Omski Państwowy Uniwersytet Rolniczy] nosiło tytuł: *Stosunki wzajemne polskich zesłańców z mieszkańcami Syberii (w świetle korespondencji M. O. Żaby)*. Przygotowała je dzięki odnalezieniu prywatnej korespondencji zesłanego w 1864 r. do Kurganu Michaiła Osipowicza Żaby – szlachcica z guberni wileńskiej oraz wykorzystaniu oficjalnych pism urzędników administracji – z Państwowego Archiwum Obwodu Omskiego. Są one przebogatym źródłem informacji m. in. na temat warunków bytowych, nastrojów, charakterów, zajęć zawodowych oraz kontaktów zesłańców polskich z ludnością miejscową. Dają też okazję do porównań życia różnych miast, przyrody i społeczeństw. Referentka prezentowała te kwestie na konkretnych przykładach, cytując niezwykle ciekawy materiał archiwalny.

Profesor dr hab. Wiktoria Śliwowska [Instytut Historii PAN] podjęła oryginalny temat: *Polska – Syberia. Dwa światy w oczach*

polskich zesłanek. Do analizy wybrała świadectwa pisane (publicystykę i wspomnienia) trzech kobiet: Ewy Felińskiej, Elżbiety Tabeńskiej i Walerii Mackowej. Omówiła ich drogi życiowe oraz syberyjskie opisy, zawarte w tekstach ich autorstwa.

Sesję przedpołudniową, której przewodniczył prof. dr hab. Leszek Kajzer, rozpoczął dr Mieczysław Wieliczko (UMCS) referatem: *Wartości jenieckiego pamiętnikarstwa Polaków dla poznania Sybiru w XVII–XIX wieku*. Mówca wyjaśnił termin „pamiętnikarstwo” oraz zaprezentował sylwetki autorów wykorzystanych przez niego materiałów źródłowych. Zajmując się wybranymi tekstami, zwrócił uwagę na ich walory artystyczne, etyczne, poznawcze i dokumentalne. Oceniał też wiarygodność przekazów.

Referat nieobecnej dr Anny Łarionowej (Akademia Nauk Republiki Sacha, Jakuck) *Rola W. Ł. Sieroszewskiego w rozwoju jakuckiej wiedzy o muzyce* odczytała dr Olga Czarina. Autorka przedstawiła szczegółową analizę fundamentalnej, pionierskiej dla wiedzy o pieśniach, muzyce i folklorze jakuckim, pracy Sieroszewskiego *Jakuci* [1896].

Sesję popołudniową (przewodniczący: dr Antoni Kuczyński) zainaugurowało wystąpienie mgr. Sergiusza Leończyka (Abakan, Republika Chakasja) na temat: *Polacy na Syberii Południowej w końcu XIX i na początku XX wieku*. Referent zwrócił uwagę, że na Syberię trafiali nie tylko zesłańcy, ale też ludzie w ramach akcji osiedleń dobrowolnych i emigranci zarobkowi. Po zakończeniu okresu zsyłki pozostawała tam również część zesłańców. Autor referatu przytoczył liczby, obrazujące skalę emigracji zarobkowej w Kraju Krasnojarskim w końcu lat osiemdziesiątych XIX w. Omówił powstawanie polskich wiosek, kontakty Polaków z ludnością miejscową, ich życie kulturalno-oświatowe oraz udział polskich jednostek żołnierskich w wydarzeniach lat 1917–1918 na Syberii. Zakończył uwagami o repatriacji Polaków w latach 1918–1924. Wywody swe referent ilustrował historycznymi fotografiami osób oraz miasta Minusińska.

Doktor Olga Czarina (Instytut Studiów Humanistycznych Akademii Nauk Republiki Sacha) omówiła *Rosyjsko-polsko-jakuckie związki w utworach rosyjsko-jakuckich*. Skupiła się głównie na problematyce folklorystycznej i etnograficznej, najwięcej uwagi poświęcając spuściźnie W. Sieroszewskiego.

Doktor Maria M. Koško (Muzeum Etnograficzne w Poznaniu) zaprezentowała referat pt.: *Tanatologia Sacha. Perspektywy kontynuacji w polskich stanowiskach nad kulturą Jakutów*. Wykorzystała opisy etnograficzne przodków, zarejestrowane na przełomie XIX/XX w.,

do rekonstrukcji doktrynalnej postaw, przedchrześcijańskiego systemu wierzeń i zachowań obrzędowych związanych ze śmiercią – u Jakutów.

W sesji wieczornej, której przewodniczył prof. dr hab. Albin Głowacki, pierwszy referat przedstawił dr Antoni Kuczyński (Uniwersytet Wrocławski). Mówił na temat: *Buriacja – od polskich obserwacji etnograficznych do studiów etnologicznych*. Zajął się skrótową prezentacją dorobku badawczego Polaków – zesłańców, katorżników, urzędników rosyjskich, których z różnych powodów, w różnym zakresie i czasie interesowała Buriacja, a co odnotowali w swoich (mniej lub bardziej pełnych) zapisach pamiętnikarskich i relacjach (Antoni Dobryński, Jakub Kopeć, Faustyn Ciecierski, ks. Baszewski, Aleksander Despot-Zenowicz, Józef Kowalewski, Józef Kobylecki, Eugeniusz Żmijewski, Agaton Giller, Benedykt Dybowski, Cz. Smolik, A. K. Ordyński i inni). Referent wspomniał też o badaniach Andrzeja Urbańczyka, Sławoja Szynkiewicza, Ewy Nowickiej i Antoniego Kuczyńskiego.

Doktor Anna Maria Stogowska (Archiwum Państwowe w Płocku) wygłosiła referat pt.: *Literackie opisy Syberii Gustawa Zielińskiego*. Podkreśliła, że jej bohater przeszedł do historii literatury polskiej dzięki twórczości syberyjskiej. Omówiła jego drogę życiową, a następnie, skupiając się na syntezie wszystkich jego utworów (i spuścizny epistolograficznej), ukazała go jako piewcę syberyjskiej przyrody i uważnego obserwatora rozmaitych aspektów życia tamtejszej ludności. Wypowiedź ta była ilustrowana licznymi cytataми autorstwa G. Zielińskiego.

Jako ostatnia referentka w dniu 1 marca 2001 r. wystąpiła prof. dr hab. Maria Magdalena Blombergowa (Uniwersytet Łódzki). Przedstawiła *Starożytności Syberii w opisach i badaniach Polaków*. Interesowały ją zarówno badania prowadzone przez Polaków przebywających na Syberii dobrowolnie, jak i przez zesłańców politycznych. Zgromadziła bardzo interesujące informacje o wkładzie archeologów-Polaków do badań Syberii od końca XIX w. Przypomniła osiągnięcia badawcze takich postaci, jak: Julian Talko-Hryniewicz, Władysław Kotwicz, Kazimierz Grochowski, Józef Kopeć, Gotfryd Ossowski, Jan Czerski, Henryk Wiercieński, Aleksander Czech, Benedykt Dybowski, Mikołaj Witkowski. Autorka trafnie i dostępnie dla słuchacza przedstawiła i oceniła istotę oraz znaczenie ich badań. Przywołała też oceny osiągnięć Polaków, formułowane przez środowiska archeologów rosyjskich.

Obrady sesji porannej w dniu 2 marca 2001 r. prowadziła prof. dr hab. Wiktoria Śliwowska. Rozpoczął je prof. dr hab. Władysław Baranowski (Uniwersytet Łódzki), prezentując referat *Polskie relacje*

o *Kałmukach z XIX w. jako źródło etnograficzne*. W skrócie przypomniał rodowód Kałmuków i okoliczności osiedlenia się ich nad Wołgą, a także wskazał na bardzo napięte ich stosunki z sąsiadującymi z nimi ludami tureckimi. Na tym tle referent krytycznie omówił treść wzmianek, które na temat Kałmuków odnalazł w polskich przekazach, poczynając od XVI w. Wspomniał o ich obecności na dworze Sobieskiego i o walkach oddziałów kałmuckich na terytorium Rzeczypospolitej. Nie pominął też odpowiednich informacji o Kałmukach, odnalezionych w starym podręczniku i encyklopedii, w relacjach i pamiętnikach polskich wojskowych i uczonych. Dotyczyły one różnych aspektów życia codziennego, warunków bytowych, kultury, obyczajów, religii, hodowli zwierząt.

Profesor dr hab. Zbigniew Wójcik (Muzeum Ziemi w Warszawie) zajął się dziejami wzajemnych kontaktów na zesłaniu dwóch znanych postaci – Jana Czerskiego i Mikołaja Witkowskiego.

Doktor Jan Trynkowski (Warszawa) – wystąpił z referatem *Przedmurze syberyjskie Agatona Gillera*. Wykorzystując przede wszystkim *Opisanie Zabajkalskiej Krainy* zesłańca A. Gillera, ukazał miejsce mitu (ideologii) antemurale w systemie myślenia zesłańców i zakres jego oddziaływania. Skupił się na dwóch aspektach tegoż mitu i jego realizacji przez zesłańców: przedmurza polskości i katolicyzmu oraz przedmurza cywilizacji europejskiej.

Profesor dr hab. Jerzy Supady (Akademia Medyczna w Łodzi) omówił *Działalność lekarską Juliana Talko-Hryniewiczza na Syberii*. Rozpoczął od ukazania tradycji lekarskich w rodzinie swego bohatera, a następnie przedstawił jego życiorys. Najwięcej uwagi poświęcił syberyjskiemu okresowi jego działalności (od 1891 r.). Omówił przede wszystkim jego 16-letnią tam praktykę lekarską (na tle warunków pracy i bytu na Syberii), ale wspominał także o gromadzeniu i opracowywaniu przez jego bohatera materiału etnograficzno-antropologicznego.

Profesor dr hab. Wiesław Caban (Akademia Świętokrzyska) scharakteryzował *Służbę wojskową jeńców powstania listopadowego na Syberii i Kaukazie w latach 1831–1861*.

Doktor Antoni Kuczyński (Uniwersytet Wrocławski) w drugim swoim wystąpieniu podczas tej sesji omówił *Włodzimierza Arseniewa kontakty z polskim etnologiem Stanisławem Poniatowskim*.

Referat prof. dr. hab. Albina Głowackiego (Uniwersytet Łódzki) nosił tytuł *Jan Wilczkowski w rządowej leśnej służbie Rosji*. Dotyczył kariery leśnika-Polaka w leśnictwie rosyjskim w drugiej połowie XIX w. i w pierwszym dwudziestolecu XX w.

Doktor Marek Budziarek (Muzeum Historii Miasta Łodzi) przedstawił referat *Z Bogiem na Sybirze*. Na podstawie relacji różnych pokoleń zesłańców polskich ukazał, jak modlitwa (osobista i wspólnotowa) i praktyki religijne były dla nich czymś nieodzownym dla normalnej egzystencji ludzkiej, dla przetrwania, dla zachowania człowieczeństwa. Na konkretnych przykładach przekonywał o tym, że wiara w Boga była otuchą dla zagubionych, pociechą dla niešťczęśliwych, nadzieją na odmianę losu, duchowym ukojeniem.

Jako ostatnia wystąpiła mgr Ewa Jagiełło (Uniwersytet Łódzki), prezentując temat *Polacy w Kraju Turkiestańskim*.

Po każdym wystąpieniu referenta słuchacze mieli możliwość udziału w dyskusji na podjęty przez niego temat. Zadawali mu więc pytania, ewentualnie uzupełniali niektóre wątki jego wypowiedzi. Podsumowania dwudniowych obrad dokonał dr A. Kuczyński.

Organizatorzy konferencji zapowiedzieli opublikowanie w formie specjalnego wydawnictwa książkowego wszystkich wygłoszonych referatów.

LILIANNA ŚWIATEK
Uniwersytet Łódzki